

DERÂVERDÎ

(الدروردی)

Ebû Muhammed Abdül'azîz
b. Muhammed b. Ubeyd
ed-Derâverdî
(ö. 187/803)

Muhaddis.

Derâverdî'nin nisbesi hakkında farklı rivayetler ileri sürülmüş, Derâverdî'nin Horasan'a bağlı bir köy olduğu veya İran'daki Derâbcird köyünün yanlış telaffuzu sebebiyle kelimenin bu şekli aldığı söylenmiştir. Aslen İsfahanlı olan Derâverdî'nin, kendisini ziyarete gelenlere Farsça olarak "ender-âver" (içeri gir) dediği için Medineliler'in kendisine bu lakabı verdiklerini de zikredilmektedir. İbn Sa'd'ın kesin bir dille ifade ettiğine göre Medine'de doğup büyüyen Derâverdî hadis ve diğer ilimleri burada tahsil etmiş, vefat edinceye kadar da buradan ayrılmamıştır. İbn Hibbân onun Medine'nin tanınmış fakihlerinden olduğunu belirtmektedir.

Derâverdî'nin hadis aldığı muhaddisler arasında Zeyd b. Eslem, Hişâm b. Urve, Humeyd et-Tavîl, Süheyl b. Ebû Sâlih, Şerîk b. Ebû Nemîr, Ca'fer es-Sâdık bulunmaktadır. Kendisinden de daha yaşlı olmalarına rağmen Şu'be b. Haccâc ile Süfyân es-Sevrî, ayrıca İshak b. Râhûye, Vekî' b. Cerrâh, Saîd b. Mansûr gibi meşhur âlimler hadis rivayet etmişlerdir.

Ebû Zür'a, Derâverdî'nin hâfızası zayıf olduğu için ezberinden hadis rivayet ettiğinde yanlış olduğunu ileri sürmüştür. Ahmed b. Hanbel de onun çok hadis topladığını, kendi kitabından yaptığı rivayetler sahih olmakla beraber başkalarının kitaplarından yaptığı nakillere güvenilemeyeceğini söylemiştir. Ebû Hâtım ise rivayetlerinin delil olarak kullanılmayacağını ileri sürmüştür. Derâverdî'nin Mugîre b. Abdurrahman'a rivayetlerini okurken çok telaffuz hatası yaptığı, onun da kendisine hadis tahsilinden önce dilini düzeltmesini tavsiye ettiği haber verilmektedir.

İmam Mâlik, Ali b. Medîni ve Yahyâ b. Maîn gibi cerh ve ta'dil âlimleri Derâverdî'nin sika* bir râvi olduğunu söylemektedirler. Hatta Ma'n b. İsâ ona "hadiste emîrül-mü'minîn" denebileceğini belirtmektedir. Zehebî ise rivayet ettiği hadislerin en az hasen* derecesinde olduğu görüşündedir.

Derâverdî'nin rivayetleri *Kütüb-i Sittet*'de yer almış, ancak Buhârî senedde Derâverdî'nin yanında bir başka râviye daha yer vererek onu teyit etmek ihtiyacını duymuştur. Vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmakla beraber doğru olanı 187 (803) yılıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 424; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 367; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 25; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, III, 20-21; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 395; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 295; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 142; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 447; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, VIII, 366-369; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 633-634; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 269; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 353-355; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, I, 316.

ALİ TOKSARI

DERBEND

(در بند)

Osmanlı Devleti'nde yolların ve seyahat emniyetinin sağlanması için küçük bir kale şeklinde kurulmuş karakollara verilen ad.

Derbend isminin Osmanlı vesikalarının da XV. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Farsça *der* (geçit) ve *bend* (tutma) kelimelerinden meydana gelmiş olup engel, geçit, boğaz, set, sınır bölgeleri, dağlar arasında güçlükle geçilen yerlerle istihkâm mevkileri için kullanılmıştır. Türkçe karşılığı ise *belen* kelimesiyle ifade edilmektedir. Derbend yerine Osmanlı Türkçesi'nde bazan *dîdebân* kelimesi de geçer. Filistin ve Suriye taraflarında rastlanan *derek* ve *ma'dik* tabirleri de derbend ile aynı anlamda kullanılmıştır.

Müstahkem derbend tesisleri dört taraflı duvarla çevrili küçük bir kale şeklinde olup yanında han, cami, mektep ile dükkânlar bulunmakta ve âdetâ bir kasaba hüviyetini taşımaktadır. Yol ve ticaret emniyetinin sağlanması için yapılan bu tesisler genellikle yolların kavşak noktasına ve merkezî bir özelliğe sahip yerlerde kurulurdu. Osmanlı resmî vesikalarına göre bir yerin derbend olabilmesi için korkulu, tehlikeli ve sık sık eşkıya baskınlarına mâruz kalan bir bölge olması gerekirdi. Bu niteliğiyle İlhanlılar'ın yol ve geçit emniyeti için kurdukları *tutkavulluk* müessesesine benzeyen derbend sistemi muhtemelen Osmanlılar'a onlardan geçmiş ve günün şartlarına göre daha da geliştirilmiştir.

Osmanlı devlet teşkilâtı içinde derbendlerin bir müessese olarak ortaya çıkışı

II. Murad devrine kadar inmektedir. Bununla beraber bu tesislerin daha önce de mevcut olabileceği göz önüne alınmalıdır. Zira yolların emniyetinin sağlanması yanında derbendlerin önemli bir rolü de ıssız yerlerin şenlendirilmesi, yani iskâna açılmasında vasıta olmasıdır. Bu maksatlarla kullanılan derbendler hukuken iki kısımda ele alınmaktadır. Bunlardan ilki yurtluk ve ocaklık şeklinde *timar** yoluyla tasarruf olunanlardır. İkincisi ise bazı vergilerden muaf tutularak tehlikeli yerlerde yerleştirilmiş veya görevlendirilmiş halkın muhafaza etmekle yükümlü bulunduğu mevkilerdir. Bu ikinci gruba girenler genellikle vakıf ve *has** toprakları üzerinde veya kimseinin tasarrufunda olmayan yerlerde tesis edilirdi. Derbendler bu şekilde dört ana grup altında toplanmaktadır. 1. Fırat nehri dirseğindeki Ca'ber Kalesi ve Ceyhan nehri üzerindeki Misis kaleleri gibi derbend mahiyetindeki kaleler; 2. Büyük vakıf şeklindeki derbend tesisleri; 3. Derbend olarak kullanılan han ve kervansaraylar; 4. Köprülerin kurulduğu yerlerde bulunan derbendler.

Bir yerin derbend olabilmesi için genellikle o yerin kadısı veya orada oturan başka bir kimse tarafından teklif yapılması gerekirdi. Bundan sonra devletin yaptırdığı araştırma neticesinde o mahallin derbend olması kararı alınırsa yeni kurulan bu derbendin idaresi, teklifi yapan şahsa *iltizam** yoluyla verildi. Derbendin korunması için çevre köy ve kasaba halkının bir kısmı veya bütünü derbendin önemine göre derbendci olarak görevlendirilirdi. Bu göreve karşılık derbendci tekâlif-i örfiyye, avânız-ı dîvâniyye ve eğer gayri müslimse acemi oğlanı vermekten muaf tutulurdu.

Derbendciler buldukları yerin güvenliğini sağlamakla birlikte ihtiyaç halinde yolculara rehber olarak da hizmet verirdi. Bölgelerinde yolculardan birinin malı kaybolduğu takdirde bunu kendileri öderlerdi. Bu husus devlet tarafından kendilerine verilen derbendcilik beratında şart olarak yer alırdı.

Derbendci seçiminde çok titiz davranılırdı. Bunun için bölge kadısı ve nâibinden başka oranın ileri gelenlerinin de derbendci olacaklar hakkında iyi şahadette bulunmaları gerekirdi. Çünkü derbendcilik görevini yerine getirmeyip sadece vergi muafiyeti dolayısıyla derbendci olmak isteyen kişiler de vardı.

Sadece bağlı buldukları derbendin sınırlarından sorumlu olan derbendciler